

**ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՑՈՒՑՄՈՒՆՔ ՏԱԼՈՒՑ ՀՐԱԺԱՐՎԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ**

ՄԻՍԱԿ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ

Մեր իրականության ցավոտ կողմերից է իրավապահ մարմինների հետ հասարակության անդամների համագործակցելու ցանկության բացակայությունը: Դրա առավել ցայտուն դրսևորումներից է ցուցմունք տալուց հրաժարվելը: Այդ հանցագործության համար քրեական պատասխանատվությունը սահմանված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի (այսուհետ՝ քր. օր.) 339 հոդվածով, որի առաջին մասի դիսպոզիցիան ձևակերպված է հետևյալ կերպ. «Վկայի կամ տուժողի կողմից ցուցմունք տալուց հրաժարվելը»:

Ցուցմունք տալուց հրաժարվելու հիմնական անմիջական օբյեկտն այն հասարակական հարաբերություններն են, որոնք ապահովում են վարույթն իրականացնող մարմնի՝ տուժողի և վկայի ցուցմունքների տեսքով ապացույցներ ստանալը: Ցուցմունք տալուց հրաժարվելն առանձին դեպքերում կարող է խոչընդոտել քրեական գործով ճշմարտության բացահայտումը, հանգեցնել անմեղ անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելուն կամ այլ վտանգավոր հետևանքների: Ուստի ցուցմունք տալուց հրաժարվելու լրացուցիչ անմիջական օբյեկտ են համարվում անձի իրավունքներն ու օրինական շահերը:

Ցուցմունք տալուց հրաժարվելու օբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է անգործությամբ, որի էությունն այն է, որ տուժողը կամ վկան չի կատարում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով (այսուհետ՝ քր. դատ. օր.) իր վրա դրված՝ ցուցմունք տալու պարտականությունը:

Քր. դատ. օր.-ում տուժողի և վկայի ցուցմունքները բնորոշվում են որպես մինչդատական վարույթում, ինչպես նաև դատարանում քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով կատարված հարցաքննության ժամանակ գրավոր կամ բանավոր ձևով նրանց հաղորդած տվյալներ (քր. դատ. օր.-ի 111 և 112 հոդվածների 1-ին մասեր): Այդուհանդերձ՝ տուժողի և վկայի ցուցմունքներ պետք է համարել նաև առերեսման ժամանակ նրանց գրավոր կամ բանավոր ձևով հաղորդած տվյալները, որովհետև առերեսումը հարցաքննության տեսակ է: Այսպես, քր. դատ. օր.-ի 216 հոդվածի 3-րդ մասում նշվում է, որ առերեսման կանչված անձանց առաջարկվում է հերթով ցուցմունքներ տալ այն հանգամանքների վերաբերյալ, որոնք պարզելու համար կատարվում է առերեսումը:

Ցուցմունք տալուց հրաժարվելը կարող է արտահայտվել այն բանով, որ վկան կամ տուժողը հարցաքննության կամ առերեսման ժամանակ վարույթն իրականացնող մարմնին բացահայտորեն տեղեկացնում է, որ ցանկություն չունի հայտնելու գործով իրեն հայտնի տվյալները կամ լուրջամբ է արձագանքում վարույթն իրականացնող մարմնին՝ գործով իրեն հայտնի տվյալները հայտնելու պահանջին կամ հրաժարվում է պատասխանել վարույթն իրականացնող մարմնի առանձին հարցերի: Այսինքն՝ ցուցմունք տալուց հրաժարվելը կարող է լինել լրիվ և մասնակի, արտահայտվել կամ ամբողջ գործով, կամ դրա առանձին դրվագներով ցուցմունք չտալով, առանձին հարցերին չպատասխանելով:

Որպես ցուցմունք տալուց հրաժարվել չի կարող որակվել վարույթն իրականացնող մարմնին՝ կանչով հարցաքննության կամ առերեսման չներկայանալը: Գրականության մեջ կարծիք կա, որ ցուցմունք տալուց հրաժարվելը կարող է արտահայտվել նաև հարցաքննության ներկայանալուց խուսափելով¹: Սակայն վարույթն իրականացնող մարմնին՝ կանչով տուժողի և վկայի չներկայանալը, թեկուզ առանց հարգելի պատճառների, պետք է համարել ոչ թե ցուցմունք տալուց հրաժարվել, այլ ցուցմունք տալուց խուսափել: Այդ առումով պետք է նշել, որ 1961 թվականի ՀՍՄՀ քրեական օրենսգրքի 197 հոդվածը քրեական պատասխանատվություն էր սահմանում ոչ միայն ցուցմունք տալուց հրաժարվելու, այլև խուսափելու համար: Ներկայումս վկայի կամ տուժողի կողմից ցուցմունք տալուց խուսափելը հանցագործություն չէ և կարող է հանգեցնել միայն դատավարական հարկադրանքի միջոցի կիրառմանը՝ բերման ենթարկելուն (քր. դատ. օր.-ի 153 հոդված):

Որպես ցուցմունք տալուց հրաժարվել ինքնին չի կարող որակվել վկայի և տուժողի կողմից հարցաքննության արձանագրությունը ստորագրելուց հրաժարվելը: Այսպես, երբ վկան կամ տուժողը բանավոր պատմում է գործով իրեն հայտնի հանգամանքների մասին, սակայն հարցաքննության արձանագրության մեջ նրա հայտնած տեղեկությունները քննիչի կողմից գրի առնվելուց հետո հրաժարվում է ստորագրել արձանագրությունը՝ պատճառաբանելով, որ այդ տեղեկությունները հայտնել է «ոչ պաշտոնապես», «ոչ արձանագրության համար», ապա ցուցմունք տալուց հրաժարվելու հանցակազմը բացակայում է: Նման դեպքերում համարվում է, որ վկան կամ տուժողը ցուցմունք (քր. դատ. օր.-ի 111 և 112 հոդվածներում ամրագրված բնորոշման իմաստով) տվել է: Վկայի կամ տուժողի կողմից հարցաքննության կամ առերեսման արձանագրությունը ստորագրելուց հրաժարվելու դեպքում քննիչը, քր. դատ. օր.-ի 29 հոդվածի յոթերորդ մասով սահմանված կար-

¹ Ст'ю «Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации». Под ред. А. С. Михлина. М., 1996, էջ 550:

գի համաձայն, արձանագրությունում այդ մասին կատարում է համապատասխան գրառում, որը հավաստվում է քննիչի, պաշտպանի, ներկայացուցչի, օրինական ներկայացուցչի, իրավահաջորդի կամ ընթերակայի ստորագրություններով, եթե նրանք մասնակցում են դատավարական գործողությանը: Արձանագրությունը ստորագրելուց հրաժարվող անձին պետք է հնարավորություն տրվի բացատրելու հրաժարման պատճառները կամ պատճառները բացատրելուց հրաժարվելը, ինչը նույնպես արձանագրվում է:

Մակայն, եթե վկան կամ տուժողը հարցաքննությունից կամ առերեսումից առաջ՝ իր իրավունքներն ու պարտականությունները պարզաբանելուց հետո, հրաժարվում է ստորագրությամբ հավաստել պարզաբանման փաստը և միաժամանակ ցուցմունք չի տալիս, ապա ցուցմունք տալուց հրաժարվելու հանցակազմն առկա է:

Եթե վկան կամ տուժողը հարցաքննության ժամանակ վարույթն իրականացնող մարմինն խաբում է և հայտնում, որ չի հիշում գործով հաստատման ենթակա հանգամանքները կամ չի տեսել դրանք կամ չի լսել դրանց մասին, ապա արարքը պետք է որակվի ոչ թե որպես ցուցմունք տալուց հրաժարվել, այլ սուտ ցուցմունք տալ: Հարցաքննության ժամանակ այնպիսի արտահայտություններ անելը, ինչպիսիք են «չեմ հիշում», «չեմ տեսել», «չեմ լսել», ևս համարվում է ցուցմունք, քանի որ դրանք փաստական տվյալներ են, որոնց հիման վրա օրենքով որոշված կարգով վարույթն իրականացնող մարմինը պարզում է վկայի կամ տուժողի կողմից գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքներն ընկալելու կամ վերարտադրելու փաստը: Եթե քր. դատ. օր.-ի 108 հոդվածի համաձայն քրեական գործով հաստատման հանգամանք է վկայի կամ տուժողի ունակ չլինելը ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները, ապա հաստատման ենթակա հանգամանք պետք է համարել նաև վկայի կամ տուժողի կողմից գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքներն ընկալելու և հիշելու փաստը: Միաժամանակ պետք է նշել, որ նման դեպքերում սուտ ցուցմունք տալու հանցակազմը հիմնավորելու համար² անհրաժեշտ է գործով ձեռք բերված ապացույցներով հիմնավորել, որ վկան կամ տուժողը ընկալել է և հիշում է գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները: Վկայի կամ տուժողի կողմից գործով պարզման ենթակա հանգամանքներն ընկալելու և հիշելու վերաբերյալ չփարատված կասկածները պետք է մեկնաբանել հօգուտ նրա:

---

² ՀՀ վճռաբեկ դատարանի ԼԴ/0301/01/09 գործի վերաբերյալ 2010 թվականի օգոստոսի 27-ի որոշմամբ, քր. օր.-ի 338 հոդվածով նախատեսված հանցակազմի առկայության կամ բացակայության մասին հետևության նախապայման է հիմնական գործով վերջնական դատական ակտի կայացումը:

Ցուցմունք տալուց հրաժարվելու հանցակազմն առկա չէ նաև այն դեպքերում, երբ վկան կամ տուժողը ցուցմունք տալու ընթացքում լռում է իրեն հայտնի հանգամանքների մասին: Տվյալ դեպքում նա ոչ թե հրաժարվում է ցուցմունք տալուց, այլ չի տալիս ամբողջական ցուցմունք, ինչով խոչընդոտում է ճշմարտության բացահայտումը: Այսինքն՝ ցուցմունք տալուց հրաժարվելու հանցակազմի առկայության համար անհրաժեշտ է, որ վարույթն իրականացնող մարմնի համար ակնհայտ դառնա, որ վկան կամ տուժողը տիրապետում է գործի համար նշանակություն ունեցող որոշակի տվյալների, բայց չի ցանկանում դրանք հայտնել: Իսկ եթե վկան կամ տուժողը որոշակի տվյալներ հայտնելուն զուգահեռ գիտակցաբար լռում է այնպիսի հանգամանքների մասին, որոնք կարևոր նշանակություն ունեն գործի համար, ապա առկա է անգործությամբ դրսևորվող՝ սուտ ցուցմունք տալու հանցակազմը³:

Ցուցմունք տալուց հրաժարվելու հանցակազմը ձևական է. հանցանքն ավարտված է համարվում հրաժարվելու պահից: Ցուցմունք տալուց հրաժարվելուց հետո ցուցմունք տալը վկային և տուժողին չի ազատում քրեական պատասխանատվությունից, սակայն կարող է հաշվի առնվել որպես պատիժն ու պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանք⁴:

Եթե սկզբնական հարցաքննության ժամանակ ցուցմունք տված վկան կամ տուժողը հրաժարվում է ցուցմունք տալ լրացուցիչ հարցաքննության կամ առերեսման ժամանակ, ապա ցուցմունք տալուց հրաժարվելու հանցակազմն առկա է⁵: Այսպես, եթե սկզբնական հարցաքննությունից հետո վարույթն իրականացնող մարմնի համար անհրաժեշտություն է առաջացել կատարելու լրացուցիչ հարցաքննություն կամ առերեսում, ապա դա նշանակում է, որ առկա է նոր ապացուցողական տեղեկատվություն ստանալու կամ ցուցմունքների միջև առկա էական հակասությունները վերացնելու խնդիր, իսկ վկան կամ տուժողն իր դատավարական պարտականությունը չկատարելով խոչընդոտում է այդ խնդրի իրականացումը: Լրացուցիչ հարցաքննության կամ առերեսման ժամանակ վկայի կամ տուժողի տված ցուցմունքները նույնպես ապացույց են համարվում, ուստի այդ ցուցմունքները տալուց հրաժարվելը վնաս է պատճառում քննարկվող հանցագործության հիմնական անմիջական օբյեկտին:

³ См. у **Хабидуллин М. Х.** Ответственность за заведомо ложный донос и заведомо ложное показание по советскому уголовному праву. Казань, 1975, էջ 98-99:

⁴ Ցուցմունք տալուց հրաժարվելուց հետո ցուցմունք տալը կարող է գնահատվել նաև որպես իրադրության փոփոխություն, որի հետևանքով անձի կատարած արարքը դադարել է վտանգավոր լինելուց և նրան քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմք համարվել:

⁵ См. у «Преступления против правосудия». М., 2005, էջ 217:

Ցուցմունք տալուց հրաժարվելու հանցակազմը բացակայում է, եթե դա կատարվել է այնպիսի հոգեկան հարկադրանքի ազդեցությամբ, որը վկայի կամ տուժողի համար ստեղծել է ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակ (քր. օր.-ի 45 հոդվածի 2-րդ մաս), այսինքն՝ եթե ցուցմունք տալուց հրաժարվելը օրենքով պաշտպանվող ավելի բարձր արժեքին (վկայի, տուժողի, նրանց մերձավորների կյանքին, առողջությանը) անմիջականորեն սպառնացող վտանգը վերացնելու միակ միջոցն է եղել:

Ցուցմունք տալուց հրաժարվելու սուբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է ուղղակի դիտավորությամբ: Շարժառիթները և նպատակները կարող են տարբեր լինել (մեղադրյալի մեղքը թեթևացնելը, իրավապահ մարմինների նկատմամբ բացասական վերաբերմունքը և այլն), որոնք, սակայն, արարքի որակման վրա չեն ազդում:

Ցուցմունք տալուց հրաժարվելու սուբյեկտը 16 տարին լրացած, մեղսունակ տուժողը կամ վկան է:

Անձը տուժողի դատավարական կարգավիճակ է ձեռք բերում հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի կամ դատարանի կողմից տուժող ճանաչելու մասին որոշում կայացնելուց հետո:

Քր. դատ. օր.-ի 59 հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ տուժող կարող է ճանաչվել նաև իրավաբանական անձը, որին հանցագործությամբ պատճառվել է բարոյական կամ նյութական վնաս: Տվյալ դեպքում տուժողի իրավունքները և պարտականություններն իրականացնում է իրավաբանական անձի ներկայացուցիչը: Սակայն տուժող ճանաչված իրավաբանական անձի ներկայացուցիչը ցուցմունք տալուց հրաժարվելու սուբյեկտ չէ, քանի որ քր. դատ. օր.-ի 79 հոդվածով ամրագրված չէ նրա՝ ցուցմունք տալու պարտականությունը: Ցուցմունք տալուց հրաժարվելու համար քրեական պատասխանատվության կարող է ենթարկվել տուժողի իրավահաջորդը, բայց միայն այն դեպքում, երբ քր. դատ. օր.-ի 80 հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն նա կանչվի հարցաքննության որպես վկա:

Ինչ վերաբերում է վկային, ապա որպեսզի անձը ձեռք բերի վկայի իրավական կարգավիճակ և դառնա քրեադատավարական հարաբերությունների սուբյեկտ, անհրաժեշտ է իրավաբանական փաստ: Այդպիսի իրավաբանական փաստ է վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից անձին հարցաքննության կանչելը⁶: Եվ իսկապես, ծանուցագիրը ստանալու պահից անձը ձեռք է բերում ծանուցագրում նշված ժամկետում վարույթն իրականացնող մարմին ներկայանալու պարտականություն, և առանց հարգելի պատճառների չներկայանալու դեպքում նրա նկատմամբ կարող է կիրառվել դատավարական հարկադրանքի

⁶ Ст'ю Епихин А. Ю. Защита законных прав и интересов свидетеля в уголовном процессе: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук. М., 1995, էջ 7:

միջոց՝ բերման ենթարկելը:

Սակայն գրականության մեջ կարծիք է արտահայտվել այն մասին, որ ճիշտ չէ անձի կողմից վկայի դատավարական կարգավիճակի ձեռքբերումը կապել նրան հարցաքննության կանչելու պահի հետ⁷: Հարցաքննության կարելի է կանչել նաև այն անձին, ով իր ֆունկցիոնալ թերությունների պատճառով ունակ չէ ճիշտ ընկալելու գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները: Սակայն այդ անձը չի կարող վկա համարվել: Այդ առումով գրականության մեջ այն կարծիքն է արտահայտվել, որ անձը վկայի կարգավիճակ ձեռք է բերում այն պահից, երբ իր ստորագրությամբ հավաստում է իր իրավունքների և պարտականությունների պարզաբանման փաստը⁸:

Այսպիսով, թեև քր. դատ. օր.-ի 86 հոդվածի 1-ին մասի իմաստով անձը վկայի դատավարական կարգավիճակ է ձեռք բերում վարույթն իրականացնող մարմին կանչվելու պահից, սակայն այդ պահին վկայի իրավունքներով և պարտականություններով նա դեռ ամբողջ ծավալով օժտված չէ: Մասնավորապես, ցուցմունք տալու պարտականությունը վկան ձեռք է բերում այն ժամանակ, երբ նա արդեն ներկայացել է հարցաքննության կամ առերեսման և ցուցմունք տալու հնարավորություն ունի: Հենց այդ պահից էլ հնարավոր է վկային քրեական պատասխանատվության ենթարկել ցուցմունք տալուց հրաժարվելու համար:

Փաստորեն, ժամանակային առումով ցուցմունք տալուց հրաժարվելը հնարավոր է այն պահից, երբ վկան կամ տուժողը ներկայացել է վարույթն իրականացնող մարմին և ունի ցուցմունք տալու հնարավորություն: Եթե հարցաքննությունը կատարվում է վկայի կամ տուժողի գտնվելու վայրում, ապա ցուցմունք տալուց հրաժարվելը հնարավոր է այն պահից, երբ հարցաքննություն կատարող անձը ինքն է ներկայացել վկային կամ տուժողին, և վերջինս ցուցմունք տալու հնարավորություն է ստացել:

Ցուցմունք տալուց հրաժարվելու սուբյեկտ չեն կարող համարվել այն անձինք, ովքեր քր. դատ. օր.-ի 86 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն չեն կարող կանչվել և հարցաքննվել որպես վկա:

Քր. դատ. օր.-ի 114 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ փորձագետը կարող է հարցաքննվել իր տված եզրակացության պարզաբանման կապակցությամբ: Սակայն նա ցուցմունք տալուց հրաժարվելու համար քրեական պատասխանատվության ենթակա չէ, քանի որ քր. օր.-ի 339 հոդվածով նախատեսված չէ որպես տվյալ հանցագործության սուբյեկտ և, քր. դատ. օր.-ի համաձայն, նա հարցաքննվում է հենց որպես փորձագետ, այլ ոչ թե որպես վկա:

⁷ Տե՛ս **Павлов Н. Е.** Субъекты уголовного процесса. М., 1997, էջ 115:

⁸ Տե՛ս **Будников В. Л.** Иммуниет свидетеля в уголовном процессе: Лекция. Волгоград, 1998, էջ 7:

Ցուցմունք տալուց հրաժարվելու սուբյեկտ չի կարող համարվել այն անձը, ով վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից սխալմամբ է վկայի կամ տուժողի դատավարական կարգավիճակ ստացել:

Ցուցմունք տալուց հրաժարվելու սուբյեկտների շրջանակի հետ կապված՝ անհրաժեշտ է քննարկել նաև այն հարցը, թե արդյոք քր. օր.-ի 339 հոդվածով քրեական պատասխանատվության են ենթակա պետական, ծառայողական, առևտրային կամ օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիքի պահպանման պարտականություն ունեցող անձինք, ովքեր որպես վկա կամ տուժող հարցաքննվելիս հրաժարվում են հայտնել գաղտնիք կազմող տեղեկությունները:

Այդ առումով քր. դատ. օր.-ի 171 հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է. «Անձինք, որոնց քրեական հետապնդման մարմինն առաջարկում է սույն օրենսգրքի դրույթներին համապատասխան հաղորդել կամ ներկայացնել պետական գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ, չեն կարող, վկայակոչելով պետական գաղտնիքի պահպանման անհրաժեշտությունը, հրաժարվել այդ պահանջը կատարելուց, սակայն իրավունք ունեն դատախազից, քննիչից, հետաքննության մարմնից նախապես ստանալ քրեական հետապնդման մարմնի կողմից նշված տեղեկությունների ստացման անհրաժեշտությունը հաստատող, հարցաքննության կամ այլ համապատասխան քննչական գործողության արձանագրության մեջ արտացոլման ենթակա պարզաբանում»: Ծառայողական, առևտրային և օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիք պարունակող տեղեկություններին վերաբերող համանման դրույթ ամրագրված է քր. դատ. օր.-ի 172 հոդվածի 3-րդ մասով:

Դա նշանակում է, որ ցուցմունք տալուց հրաժարվելը, որը պատճառաբանվում է պետական, ծառայողական, առևտրային կամ օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիքի պահպանման անհրաժեշտությամբ, վկային և տուժողին չի ազատում քրեական պատասխանատվությունից: Միաժամանակ, եթե վկան կամ տուժողը հարցաքննության ժամանակ վարույթն իրականացնող մարմնին օրենսդրությամբ սահմանված կարգով հաղորդում է պետական, ծառայողական, առևտրային կամ օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիք, ապա բացառվում է գաղտնիքի հրապարակման համար նրա պատասխանատվությունը:

Ցուցմունք տալուց հրաժարվելու սուբյեկտների շրջանակը սահմանափակված է նաև քր. օր.-ի 339 հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված դրույթով, համաձայն որի՝ «Իր, ամուսնու կամ մերձավոր ազգականի դեմ ցուցմունք տալուց հրաժարված անձն ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից»: Այդ դրույթը բխում էր 05.07.1995 թ. խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրության 42 հոդվածից, որը սահմանում էր՝ «Մարդը պարտավոր չէ ցուցմունք տալ իր, ամուսնու և մերձավոր ազգականների դեմ»: Սակայն 27.11.2005 թ. կատարված փոփոխություններ-

րից հետո ՀՀ Սահմանադրության 22 հոդվածով հռչակվեց. «Ոչ ոք պարտավոր չէ ցուցմունք տալ իր, ամուսնու կամ մերձավոր ազգականների վերաբերյալ»:

Այսինքն՝ մինչև սահմանադրական փոփոխություններ կատարելը անձի՝ ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատ լինելու շրջանակները սահմանափակվում էին միայն այն տեղեկություններով, որոնք կարող էին բացասաբար անդրադառնալ անձի, նրա ամուսնու կամ մերձավոր ազգականների կարգավիճակի վրա: Սահմանադրական փոփոխություններից հետո անձի՝ ցուցմունք չտալու իրավունքի առարկան ընդլայնվեց՝ ներառելով ոչ միայն իր, ամուսնու կամ մերձավոր ազգականի վերաբերյալ բացասական, այլև ցանկացած բնույթի տեղեկատվությունը:

ՀՀ Սահմանադրության 22 հոդվածի առաջին մասում ամրագրված դրույթով միանշանակորեն ապահովվում է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների մասին եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված լուծության իրավունքը, քանի որ յուրաքանչյուր դեպքում անձը ձեռք է բերում իրեն վերաբերող հանգամանքների վերաբերյալ տեղեկություններ չհայտնելու իրավունք, անկախ այն բանից՝ այդ տեղեկությունները հետագայում կօգտագործվեն հօգուտ, թե ի վնաս իրեն⁹:

Սակայն սահմանադրական փոփոխություններից հետո քր. օր.-ի 339 հոդվածի 2-րդ մասը չի համապատասխանեցվել ՀՀ Սահմանադրության 22 հոդվածին: Քր. օր.-ի 339 հոդվածի 2-րդ մասից բխում է, որ վկան կամ տուժողը ցուցմունք տալուց հրաժարվելու համար ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության միայն այն դեպքում, երբ հրաժարվում է ցուցմունք տալ իր, ամուսնու կամ մերձավոր ազգականի դեմ, այլ ոչ թե վերաբերյալ: ՀՀ Սահմանադրության 22 հոդվածի և քր. օր.-ի 339 հոդվածի 2-րդ մասի միջև առկա հակասությունը պետք է լուծվի հօգուտ սահմանադրական նորմի, քանի որ Սահմանադրության 6 հոդվածի համաձայն՝ Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն:

Գրականության մեջ կարծիք է արտահայտվել այն մասին, որ իր, ամուսնու և մերձավոր ազգականի դեմ ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատ լինելը կրում է բացարձակ բնույթ: Վկան կամ պետք է ցուցմունք տա ամբողջ ծավալով, կամ ընդհանրապես ցուցմունք չտա¹⁰: Դա հիմնավորվում է նրանով, որ ճիշտ չէ հարցաքննության ժամանակ վկային պարտադրել ներկայացնելու միայն գործով նշանա-

⁹ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ» / ընդհանուր խմբագրությամբ Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի, Եր., 2010, էջ 260-261:

¹⁰ Տե՛ս **Фойницкий И. Я.** Курс уголовного судопроизводства. Том II, СПб., 1996, էջ 276:

կություն ունեցող այն տվյալները և պատասխանել միայն այն հարցերին, որոնք, վարույթն իրականացնող մարմնի կարծիքով, չեն կարող վատթարացնել վկայի կամ նրա ամուսնու ու մերձավոր ազգականների վիճակը: Նախ, բավականին դժվար է պարզել այդ հարցերի իրական բնույթը, և երկրորդ, քրեադատավարական օրենսդրությունը չի նախատեսում մասնակի հարցաքննություն կատարելու հնարավորություն: Եվ վերջապես, չկա երաշխիք, որ այդպիսի հարցերի պատասխանները չեն օգտագործվի վկայի կամ նրա ամուսնու, մերձավոր ազգականների դեմ: Եթե քննիչը կփորձի վկային մատնանշել նրա լռելու իրավունքի սահմանները, ինչպես նաև վկայի իմունիտետի առարկան, ապա դրանով փաստորեն կիմաստագրվի վկայի իմունիտետի բուն էությունը¹¹:

Կարծում ենք, որ գործող սահմանադրաիրավական կարգավորման պարագայում վկան կամ տուժողը իրավունք ունի հրաժարվելու իր, ամուսնու կամ մերձավոր ազգականների վերաբերյալ ինչպես ընդհանրապես ցուցմունք տալուց, այնպես էլ առանձին հարցերի պատասխանելուց: Իր, ամուսնու կամ մերձավոր ազգականի վերաբերյալ ցուցմունք տալուց հրաժարվելու իրավունքի սահմանները պետք է որոշի ինքը՝ վկան կամ տուժողը, այլ ոչ թե վարույթն իրականացնող մարմինը:

ՀՀ Սահմանադրության 22 հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ օրենքը կարող է նախատեսել ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատվելու այլ դեպքեր: Ըստ այդմ՝ քր. դատ. օր.-ում ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատ լինելու սկզբունքն ընդգրկում է ավելի լայն ոլորտ, քան անձի կողմից իր, ամուսնու կամ մերձավոր ազգականների վերաբերյալ ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատ լինելն է: Այդ առումով քր. օր.-ի 339 հոդվածի 2-րդ մասն ամբողջությամբ չի համապատասխանում նաև քրեադատավարական օրենսդրությանը:

Օրինակ, համաձայն քր. դատ. օր.-ի հոդված 448-ի 1-ին մասի՝ դիվանագիտական անձեռնմխելիությունից օգտվող անձինք կարող են ցուցմունքներ չտալ որպես վկա կամ տուժող: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի բովանդակությունից բխում է, որ հյուպատոսական հիմնարկների ղեկավարները և այլ պաշտոնատար անձինք կարող են հրաժարվել իրենց ծառայողական պարտականությունների կատարմանը վերաբերող հարցերի մասին ցուցմունքներ տալուց: Ուստի քր. օր.-ի հոդված 339-ի 2-րդ մասում անհրաժեշտ է վկայի և տուժողի քրեական պատասխանատվությունը բացառել ոչ միայն իր, ամուսնու կամ մերձավոր ազգականների վերաբերյալ ցուցմունք տալուց հրաժարվելու, այլև քր. դատ. օր.-ով սահմանված՝ ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատ լի-

¹¹ См. у Будников В. Л., նշվ. աշխ., էջ 11:

ներու բոլոր դեպքերում ցուցմունք տալուց հրաժարվելու համար:

Ներկայացնենք քր. օր.-ի հոդված 339-ի 2-րդ մասում ամրագրված դրույթին վերաբերող ևս մեկ դիտարկում: Քր. օր.-ի հոդված 339-ի 2-րդ մասում օգտագործված «ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից» արտահայտությունը կարող է սխալ տպավորություն ստեղծել այն մասին, որ եթե վկան կամ տուժողը հրաժարվում է իր, ամուսնու կամ մերձավոր ազգականի դեմ ցուցմունք տալուց, ապա նրա արարքը պարունակում է ցուցմունք տալուց հրաժարվելու հանցակազմ, պարզապես բարոյականության նորմերից ելնելով՝ պետությունը նրան ազատում է կատարած հանցանքի համար քրեական պատասխանատվությունից:

Ինչպես արդեն նշել ենք, ցուցմունք տալուց հրաժարվելն անգործությանմբ դրսևորվող հանցագործություն է, իսկ անգործության քրեաիրավական էությունն այն է, որ անձը չի կատարում իր վրա դրված պարտականությունը: Վկան և տուժողը իր, ամուսնու և մերձավոր ազգականի դեմ ցուցմունք տալու պարտականություն չունեն, նմանապես՝ դիվանագիտական անձեռնմխելիությունից օգտվող անձը չի կրում ցուցմունք տալու պարտականություն: Հետևաբար՝ նշված անձանց կողմից ցուցմունք տալուց հրաժարվելը չի կարող քրեաիրավական իմաստով անգործություն համարվել: Ուստի, քր. օր.-ի հոդված 339-ի 2-րդ մասում պետք է սահմանել ոչ թե քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմք, այլ ապաքրեականացում իրականացնող դրույթ: Կարծում ենք՝ քր. օր.-ի հոդված 339-ի 2-րդ մասում օգտագործված «ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից» արտահայտությունն անհրաժեշտ է փոխարինել «ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության» արտահայտությամբ:

Ելնելով վերոգրյալից՝ առաջարկում ենք՝ քր. օր.-ի հոդված 339-ի 2-րդ մասը շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ. «Օրենքով նախատեսված դեպքերում ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատված անձը ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության ցուցմունք տալուց հրաժարվելու համար»:

Կարծում ենք, որ առաջարկվող օրենսդրական փոփոխությունները կարող են նպաստել վկայի և տուժողի իրավունքների առավել ամբողջական պաշտպանությանը:

Բանալի բառեր – ցուցմունք տալուց հրաժարվել, հարցաքննություն, առերեսում, վարույթն իրականացնող մարմին, քրեական պատասխանատվություն, վկայի իմունիտետ, ցուցմունք տալու պարտականությունից ազատ լինելը

МИСАК МАРКОСЯН – *Уголовная ответственность за отказ от дачи показаний.* – Болезненная сторона нашей действительности – нежелание граждан сотрудничать с правоохранительными органами, что нередко обусловлено влия-

нием преступного мира. Это нежелание проявляется, в частности, в отказе от дачи показаний, что в отдельных случаях препятствует установлению истины по делу, ведёт к привлечению невиновных к уголовной ответственности и т.п.

В статье анализируется состав отказа от дачи показаний. На основе соответствующих уголовно-правовых и уголовно-процессуальных норм представлены особенности квалификации такого отказа. Рассмотрены также конституционно-правовой, уголовно-процессуальный и уголовно-правовой аспекты права на отказ от дачи показаний.

Ключевые слова: *отказ от дачи показаний, допрос, очная ставка, орган, проводящий следствие, уголовная ответственность, иммунитет свидетеля, право на свободу от дачи показаний*

MISAK MARKOSYAN – *Criminal Liability for Refusal to Testimony.* – One of the painful aspects of our reality is the absence of society members' willingness to cooperate with the law enforcement authorities, which is most likely conditioned by accepting the rules of the behavior established in the criminal world. One of the most obvious manifestations of the mentioned phenomenon is the refusal to testify. In certain cases this crime can hinder the disclosure of the truth in the criminal case, lead an innocent person to criminal liability or to other dangerous consequences.

The article analyses corpus delicti of refusal to testify. Based on the relevant criminal material and procedural provisions, the author presents the peculiarities of the legal assessment of refusal to testify. The constitutional, criminal procedural and criminal-legal aspects of the right to refusal to testify are also discussed in the article presented.

Key words: *refusal to testify, interrogation, confrontation, the authority conducting the investigation, criminal liability, witness immunity, the right to freedom to testify*